

Istoriniai medžiai ir parkai Šiauliuose (XIX a. – XXI a. pradžia)

J o n a s N E K R A Š I U S
Šiaulių universitetas

Miestas ir medžiai senovėje

Šiauliai senovėje buvo apsupti miškų. Pradėjus kurtis žmonėms medžiai buvo kertami ir vėl sodinami. Pirmosios žinios apie medžių sodinimą mus pasiekė iš XIX a. pradžios. Tais laikais žaliųjų plotų Šiauliuose buvo nedaug. 1837 m. pietrytinėje miesto aikštės dalyje (šalia Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios) buvo įrengtas skveras, aptvertas tvorele ir apsodintas topoliais, klevais ir liepomis (N e k r a š i u s 2011, 6).

Šiaulių ekonomija priklausė grafui Platonui Zubovui. Ekonomijos kaimuose, miesteliuose, pakelėse buvo raginama sodinti medžius, versti tvoras ir jų vietoje sodinti gyvatvores. 1838 m. Šiauliuose ir Ginkūnuose įkurti medelynai – „vaisininkai“, kuriuose buvo auginami ąžuolų, kaštonų, topolių ir žilvičių sodinukai miesto želdiniams.

1838 m. Šiauliuose lankėsi Rusijos caras Nikolajus I su žmona ir dukra. Grafo Zubovo sode, ties rūmų terasa, abi moterys pasodino du topolius, prie kurių buvo pritvirtintos metalinės lentelės su įrašais, kas juos sodino ir šio įvykio data: *1838 05 02. Šviesiausiojo visos Rusijos imperatoriaus žmona Aleksandra Fiodorovna ir duktė, didžioji kunigaikštytė Aleksandra Nikolajevna*. Vienas iš šių topolių nudžiūvo ir apie 1975 m. buvo nupjautas.

1847 m. grafas V. Zubovas įsigijo Sakalnyčią. Rašoma, jog ten augę du beržų miškeliai, tarp tų miškelių buvęs kaštonų „kliombas“. Didesniojo miškelių viduryje augo „kliombas“ iš piramidinių topolių, o abiejų miškelių pakraščiai buvo apsodinti kaštonais ir geltonais gluosniais (H r i š k e v i č i u s 1850). Tai bene seniausias žinomas faktas, raštiškas paliudijimas apie žmogaus sukurtą žaliosios architektūros ansamblį mūsų mieste.

Antanas Tyzenhauzas Šiaulių ekonomijoje davęs nurodymus sodinti medžius, užveisti sodus. Hriškevičius rašo, kad „Tyzenhauzas kaimų gatves liepė užsodinti liepomis, vinkšnomis, uosiais, ąžuolais, klevais, kurie ir nuo gaisro sergsti, ir kaitros laike pavėsi duoda, tarpe bemiškinių šiandien kaip žali kliombai duoda akiai malonų regėjimą <...>“ (H r i š k e v i č i u s 1850).

1849 m. Šiaulių klebono Ignaco Štacho (1796–1854) iniciatyva aplink Šiaulių Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios šventoriaus mūrą buvo prisodinta kaštonų

(*Šiaulių katedra* 2009, 40–41). Pasakojama, kad klebonas Štachas nusidėjėliams už nuodėmes skirdavo atgailą – pasodinti medį. Hriškevičius laiške savo broliui Aleksandrui rašo: „Mane aplankė Šiaulių klebonas Ignacas Stachas, prisimeni, dar Tau gal Šiauliuose gyvenant prisodinęs kaštonų palei šventoriaus tvorą, ir visiems jis už nuodėmes skiria vieną atgailą – medžius sodinti“ (M a r t i n k u s 2009, 41).

Šiaulių ekonomijoje tvarkingi sodybų šeimininkai buvo gerbiami, o kad geriau sektųsi apželdinti kraštą, buvo skatinama ir „materialiai“: „<...> kiekvienam gaspadoriui buvo duodama po pusgorčių degtinės už pasodintus ir prigijusius sodinukus <...>“ (H r i š k e v i č i u s 1850).

1887 m. medžių buvo prisodinta prie Šiaulių berniukų gimnazijos. Pasak Vlodo Zdzichausko, aplink gimnazijos rūmus buvusi kaštonų alėja sudarė tartum vainiką. Ji ėjo per gimnazijos kiemo vidurį ir aplink rūmus (Z d z i c h a u s k a s 1960, 3).

Sukilėlių kalnelio apželdinimas prasidėjo dar XIX a. pabaigoje. Bene patys didžiausi miesto topoliai augo šalia Vilniaus gatvės – tai liekanos pirmųjų 1915 m. pasodintų, vokiečių kapinės juosusių medelių.

Senuosiuose leidiniuose apie Šiaulius buvo rašoma, kad XX a. pradžioje žalumos mieste nestinga, jis tarsi skęsta žalumynuose dėl čia augančių sodų ir daržų gausos. Miesto gatvių pakraščiuose išilgai šaligatvių buvo pasodinta tankialapių liepų ir kitų rūšių medžių.

Zubovų parkas

Senasis miesto centrinis parkas – grafo Zubovo palikimas. Didždvario dvaro sodyba ir parkas buvo grafų Zubovų nuosavybė. Parkas pradėtas sodinti dar XVIII a. pabaigoje. Šiaurės vakarinėje dalyje buvo pasodintas vaismedžių sodas. XIX a. antroje pusėje buvo paruoštas naujas, angliškas parko apželdinimo projektas. Tuo metu parkas buvo puikiai prižiūrimas. Rūmus supo didžiulis Zubovo parkas, kurio maždaug trečioji dalis virto dabartiniu miesto sodu. Pasodintas tas parkas dar prieš Jekaterinos II apsilankymą, keliaujant jai į Karaliaučių pas Fridrichą Didįjį.

Iš pradžių parko planas buvo taisyklingo stačiakampio formos. XIX a. pabaigoje jis priartintas prie angliškojo planavimo stiliaus. Rūmų kiemą puošė apvali medžių ir krūmų klomba, įrengta prieš pagrindinį fasadą. Didelė dalis Didždvario sodybos su parku buvo aptverta mūrine tvora.

Zubovo parkas 1915 m. kai kuriose vietose sudegė. Jaroslavas Šilietis (Šiaulių berniukų gimnazijos mokytojas J. Rimkus) 1922 m. Kaune išleido savo piešinių albumą *Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. paveikslėliuose ir trumpuose jų aprašymuose*, kuriame vaizduoja ir aprašo kaizerio kareivių piktadarybes Lietuvoje. J. Rimkus-Šilietis piešinyje „Poilsio metu“ vaizduoja, kaip bermontininkai linksmindamiesi degina medžius senajame Zubovų parke. Jis komentare prie šio piešinio rašo: „Tokias tai iliuminacijas bermontininkai darydavo mūsų soduose ir parkuose, benzinu apliedami medžius ir padegdami juos. Taip jie apnaikino Šiauliuose Zubovo sodą“ (Š i l i e t i s 1922, 183).

Šiaulių senasis parkas žiemą, apie 1960 m. Fotografas nežinomas

Tarpukariu grafo Zubovo parkas dėmesį traukė nuostabiomis tankialapėmis liepomis ir plačialapiais kaštonais. Miestiečiams už nedidelį mokestį buvo leidžiama pasivaikščioti po parką, pasigrožėti krūmų ir gėlių kompozicijomis. Čia šiauliečiai rinkdavosi, suradę laisvalaikio minutėlę, gigantiškų senų kaštonų, liepų ir kitokių medžių šešėliuose užsimiršti nuo gyvenimo rūpesčių, pasigėrėti šia gamtos dovana. Tarpukariu šalia Zubovų rūmų augo senas riešutmedis, prie kurio rinkdavosi Mokytojų seminarijos studentai ir pradžios mokyklos moksleiviai. Šis medis tarp šiauliečių buvo žinomas, prie jo buvo mėgstama fotografuotis.

1923 m. Zubovai 3,6 ha Didždvario parką padovanojo miestui su sąlyga, kad tai bus viešas miesto parkas. 1923 m. vasario 23 d. Šiaulių miesto tarybos posėdžio protokole yra nutarimas dėl to, kokiomis sąlygomis grafų Aleksandros ir Nikolajaus Zubovų palikuonys dovanoja savo parką miestui. Viena iš dovanojimo sąlygų buvo, kad parkas vadintųsi Aleksandros ir Nikolajaus Zubovų vardu. Šiame nutarime rašoma: „Apdovanotasis Šiaulių miestas priima dovaną su padėka ir pasižada sulig pageidavimo savininkų padovanotą turtą kitam tikslui neišnaudoti ir visuomet naudoti jį kaip viešą miesto parką, pavadinus tą parką Mikalojaus [sulietauvintas Nikolajaus vardas – J. N.] ir Aleksandros grafų Zubovų vardu amžinai jų atminčiai“ (Ž a d e i k y t ė 2010, 3).

Senasis parkas buvo išplėstas 1930 m. prie jo prijungus 7260 m² ploto žemės sklypą.

Yra ir dar vienas dokumentas apie Zubovų parko dovanojimą miestui – 1931 m. gegužės 19 d. burmistro Jackaus Sondeckio pasirašytas nutarimas. Jame nurodytos kitos sąlygos: „Nestatyti parke jokių gyvenamų ir negyvenamų (pvz., restoranai

ir pan.) trobesių, išskyrus <...> muziejaus – bibliotekos rūmus“ (Ž a d e i k y t ė 2010, 3).

Ona Lukauskaitė-Poškienė apie Zubovų parką savo prisiminimuose rašo: „Pamenu aš Zubovų parke seną <...> riešutų medį su pritaisyta prie jo varine lentele. Lentelės įrašas tvirtino, kad šis medis buvo pačios Kotrynos sodintas. Dideli turtai leido Platonui plačiai užsimoti ir užsodinti prie rūmų didžiulį parką. Vienu šonu jis rėmėsi į Dvaro gatvę, sujungtą su rūmų aikšte aukštais, skliautuotais balto mūro vartais, dar ne per seniausiai, vos 1934 metais nugriautais, o kitas jo šonas siekė dabartinę Vaisių gatvę. Ir visas plotas iki pat Vilniaus gatvės su visa Mergaičių gimnazijos aikšte buvo didžiulio parko dalis; į Vilniaus gatvę vedė puikių senų kaštonų alėja, skyrė ją nuo gatvės tokie pat, kaip ir Dvaro gatvėje, balti aukšti mūro vartai. Visą parką supo balta mūro tvora, beveik žmogaus ūgio aukštumo <...>“ (L u k a u s k a i t ė - P o š k i e n ė 2006, 234).

Profesorius V. Rimkus prisimena, kad baigiantis karui jie, gimnazistai, vadovaujami mokytojų, ėjo tvarkyti parko. Jame buvo palikta daug sprogmenų, šovinių, kuriuos gimnazistai sumesdavo į laužą, todėl mokytojai uždraudė jiems kurti parke laužus.

Tarpukariu parkas miestiečių buvo labai mėgstamas ir vasarą pilnas žmonių. Čia vykdavo įvairios šventės, buvo rengiamos žemės ūkio parodos. 1934 m. jame buvo įrengtas garsiakalbis, kuris vakarais transliuodavo Kauno radijo programą ir muzikines laidas.

Karo metu parkas šiek tiek nukentėjo, jo prieigose vyko mūšiai.

Po karo senasis miesto parkas pavadintas Karolio Požėlos vardu ir buvo mėgstama šiauliečių laisvalaikio pramogų vieta.

Centrinis parkas (11,9 ha) pradėtas sodinti apie 1950-uosius per šeštadienines talkas. Jame yra senų ir unikalių medžių. Iš retesnių medžių auga platanalapiai ir totoriniai klevai, europiniai maumedžiai (S t o n k i e n ė 2007, 3).

2010 m. lapkričio 25 d. Šiaulių miesto tarybos sprendimu centriniam miesto parkui suteiktas Zubovų vardas.

Kaštonų alėja

Tarp Aušros alėjos ir Vilniaus gatvės įsiterpusiai vienintelei Šiauliuose Kaštonų alėjai jau daugiau kaip šimtas metų. Ši alėja – tai senoji pagrindinė įvažą į Didždvario rūmus ir parką iš senojo Kuršėnų kelio (dabar Vilniaus g.). Bene pirmąkart Šiauliuose kaštonai pradėti sodinti XIX a. viduryje. Tada Didždvario reprezentacinė klomba buvo apšodinta kaštonais ir atsirado alėja. Apie XX a. pradžią Zubovų parkas ir Kaštonų alėja pavaizduoti senuosiuose atvirukuose, iš kurių matyti, kad alėja buvo sujungta su senuoju parku, ją juosė akmeninė tvora, kurios likučiai tebestovi prie Didždvario gimnazijos. Apie XX a. pradžią alėja pradėta vadinti Kaštonų alėja.

Apie 1931 m. senasis parkas prie Zubovų rūmų ir alėja oficialiai buvo padovota Šiaulių miesto savivaldybei. Ši teritorija buvo apšodinta kaštonais, kurie pavašarį gražiai žaliuodami traukdavo miestiečius.

Šiaulietis Aivaras Dulskis pasakojo, kad jo prosenelis Jonas Matulionis tarpukariu sodino Kaštonų alėją. Jis dirbo savivaldybėje, vėliau *Rūtos* fabrike, buvo Šiaulių tarybos narys, mirė sulaukęs 100 metų.

1939 m. šaltą žiemą Kaštonų alėjos senieji medžiai iššalo ir nudžiūvo. 1940 m. jie visi buvo iškirsti.

*Kaštonų alėja Šiauliuose 1932 m. kovo mėnesį.
Fotografas nežinomas*

Šį įvykį aprašė šiaulietė poetė ir publicistė Ona Lukauskaitė-Poškienė: „O toji kaštonų alėja! Ji buvo tikrai didinga ir graži pavasarį, kai seni medžiai pasipuošdavo ištaigingomis, sunkiomis žiedų žvakėmis. Iškilminga ir šventiška būdavo tada alėjoje. O rudenį visą žemę apiberdavo rudi, laku blizgantys kaštonai, ir nežinau, ar yra buvęs Šiauliuose bent vienas vaikas, kuris niekad nėra jų rankiojęs. Tad ne vien man buvo liūdna ir skaudu, kai 1939 metų žiemą senieji kaštonai, tiek metų išstovėję, tiek šaltų žiemų išgyvenę, staiga iššalo. Liūdėjo šiauliečiai, kai kitais metais buvo kertami iššalę medžiai milžinai, liūdėjo netekdami kažko be galo mielo ir įprasto, susieto su kiekvieno jų jaunystės prisiminimais. Vienas senelis, galvą linguodamas, kalbėjo: „Duoda Dievas žmogui ženklus, duoda, tik žmonės tų ženklų suprasti nemoka.“ Ir išties senieji medžiai savo mirtimi lyg nužymėjo Šiaulių istorijos vienos epochos pabaigą, tos epochos, kuri prasidėjo Zubovo feodaliniiais turtais, perėjo į Frenkelių pramoninį kapitalizmą, pergyveno inteligentijos iškilimą ir nepriklausomybės periodą, o karo audrai praūžus naujai atsodinti kaštonai žymėjo jau naujo Šiaulių gyvenimo laikotarpio pradžią <...>“ (L u k a u s k a i t ė P o š k i e n ė 2006, 234–235).

Šiandien žaliuojantys medžiai pasodinti pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, 1946–1947 m. 1981 m. rugpjūčio 1 d. Kaštonų alėja buvo rekonstruota (architektė V. Taujanskienė). Tuomet ją papuošė skulptorių D. Lukoševičiaus, A. Toleikio ir B. Kasperavičiaus skulptūros.

Dabar Kaštonų alėjoje išsirikiavę dviem eilėm suaugę medžiai atėjus pavasariui vėl sužaliuoja, sukuria tikrą lapų skėčių arkadą, o rudenį, kaštonų kekėmis pasipuošę, džiugina praeivio akį savo sodriomis spalvomis. Kaštonai užberia cementinėmis plokštėmis išklotą grindinį, ritmingai nuo medžių krintantys kaštonų rutuliukai primena vaikystę, kai rinkdavome juos kaip šokoladinius saldainius, kasdavome į žemę, tikėdamiesi, kad jie išaugs tiesiais medžiais.

Pastaruoju metu beveik kiekvieną rytą eidamas į darbą Kaštonų alėja pastebiu vis labiau nykstantį jos vaizdą. Prieš keletą metų gaisras Kaštonų alėjoje nudegino

kelis medžius, kurie buvo nupjauti, o jų vietoje styro kelmai. Kaštonų alėją persekioja naujos negandos: kaštonai serga, iki tol nematyti kenkėjai iš šiltųjų kraštų naikina jų lapus, jie ruduoja, gelsta, medžiai gali nudžiūti. Kaštonų alėjai reikia skubios žmonių pagalbos.

Šiaulių medžiai ir parkai atvirukuose, fotografijose ir piešiniuose

Šiaulių medžių ir parkų atvaizdų galima rasti senuosiuose atvirukuose ir fotografijose. 2006 m. išleistas katalogas *Senieji Šiauliai atvirukuose 1902–1944*. Patyrinėjus juos galima susidaryti vaizdą, kur ir kokie medžiai augo mieste XX a.

Šiaulių medžiai pradėti vaizduoti atvirukuose nuo XX a. pradžios. Bene pirmą kart medžiai pavaizduoti šiauliečio leidėjo Brevdos išleistame atviruke 1902 m. Jame, be Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios, dar pavaizduota Turgaus aikštė ir medžiais apsodinta Šv. Petro ir Povilo cerkvė. Kitame, 1902 m. nežinomo leidėjo išleistame, atviruke matyti Šiaulių berniukų gimnazija, kurios teritorija apsodinta įvairiais medžiais.

Šiaulietis kolekcininkas Petras Kaminskas savo rinkinyje turi labai įdomų, tuoj po spaudos draudimo panaikinimo, maždaug 1905 m., išleistą fotoatviruką (atvir-laiškį), kuriame pavaizduoti Šiaulių apylinkių medžiai. Šis atvirukas 1905 m. balandžio 8 d. buvo išsiųstas iš Šiaulių į Tytuvėnus kunigui Spudui. Vienoje atviruko pusėje išspausdintas Margalio eilėraštis apie medžius:

*Žinai tu tą šalį, kur girios šlamėjo,
Kur pušys pasenę braškėjo nuo vėjo,
Kur rėmės į debesis ažuolai drūti,
Kur neverkė medžiai nulaužti, pargriūti?*

*Žinai tu tą šalį, tamsi kur tankynė
Visaip susimaigė, visaip susipynė
Nežinoma būdama žmogui nuo seno?*

*Žinai tu tą šalį – tai tėviškė mano,
Graži, bet baisi ji senovėje buvo,
Kol medžiai jos, kirviu pakirsti, negriuvo.*

Šiame atviruke yra 1905 m. balandžio 7 d. Š. Bogušytės iš Šiaulių rašytas atvir-laiškis kunigui Spudui:

„Gerbiamas kunige!

Ar nemalonėtumei Tamsta apturėti lietuviškų laiškelių panašių į tą daugiau išpardavimui?

Ar Tamsta išpardavei? Jeigu dar kas liko, tai prašau persiųsti, nes jau laukiame. Su godone. Š. Bogušytė.“

Laiškelyje kalbama apie šį atviruką su medžiais ir jiems skirtu Margalio eilėraš-čiu. Spėjama, kad atvirukas galėjo būti spausdintas Šiauliuose ir platinamas visoje Lietuvoje.

XX a. pradžioje buvo išleista nemažai atvirukų su grafo Zubovo rūmais ir parku Šiauliuose: Parko alėja (dab. Kaštonų alėja); grafų Zubovų parko ir dabartinės Kaštonų alėjos fragmentai, kuriuose matosi įvairūs medžiai, krūmai (*Senieji Šiauliai atvirukuose 1902–1944* 2006, 36, 38, 39, 44, 59, 61, 75, 76, 80, 82, 327). Iš atviruko, išleisto 1915 m., miesto panoramoje (dab. Tilžės, Varpo ir Dvaro g.) matyti įvairūs medžiai ir senojo Zubovų parko dalis.

1915–1916 m. ir tarpukariu išleistuose atvirukuose matyti, kad Šiauliuose augo nemažai medžių, buvo užveista parkų ir skverų. Tuo metu medžiai, dekoratyviniai krūmai augo Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios šventoriuje, buvusioje Šv. Petro ir Povilo cerkvės teritorijoje (cerkvė 1937 m. buvo atidaryta stačiatikių kapinių teritorijoje), Mergaičių gimnazijoje, Berniukų gimnazijoje, Chaimo Frenkelio viloje (dab. Vilniaus g. 74), prie Evangelikų liuteronų bažnyčios (buv. Kirė), Mokytojų seminarijoje, kai kuriose miesto gatvėse. Tarpukariu medžių buvo pasodinta Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios šventoriuje, prie Šiaulių miesto savivaldybės Tilžės gatvės šaligatvyje ir skverelyje, kai kuriose miesto gatvėse. Atviruke, išleistame 1925–1927 m., matosi senasis Šiaulių miesto parkas (buv. grafų Zubovų parkas) ir pavėsinė, kurioje per miesto šventes grodavo muzikantai. Tarpukariu, apie 1937 m., Šiauliuose veikė „Flora“ – M. Sielskio vaisinių ir dekoratyvinių medžių ir krūmų daigynas, sėklų ir sodininkavimo įrankių parduotuvė. Ji buvo išleidusi atviruką, kuriame pavaizduotas medis (*Senieji Šiauliai atvirukuose 1902–1944* 2006, 32, 36, 48, 57, 58, 61, 69, 70, 74, 81, 110, 259, 295, 300, 301, 304, 310, 313, 330, 354).

Nemažai istorinių ir įžymių medžių Šiauliuose yra pavaizduoti fotografijose ir piešiniuose.

Šiauliečio dailininko Gerardo Bagdonavičiaus mėgstama kūrybos tema, be senosios Šiaulių architektūros, buvo medžiai. Jo darbuose gausu kūrinių, kuriuose pavaizduoti įvairūs medžiai: ąžuolai, pušys, kiparisai ir kt. Šie medžiai piešti skirtingais metų laikais Šiauliuose ir apylinkėse, Bubiuose, Kuršėnuose, Padubysyje, Pašiaušėje ir kt.

Bene pirmasis išlikęs dailininko Bagdonavičiaus kūrinys, skirtas medžiams, buvo piešinys „Medžiai“ (1919). Tais pačiais metais sukurtas kitas piešinys – *Kiparisai* (1919). Vėlesniuose Bagdonavičiaus darbuose taip pat gausu siužetų su Šiauliuose ir kitose vietovėse augusiais medžiais: *Peizažas su medžiais* (1920), *Miškas* (1921), *Sodas žiemą* (1922), *Varna medyje* (1922), *Peizažas su trimis pušimis* (1922), *Medis ir tvora prie Kuršėnų stoties* (1922), *Medžiai dangaus fone* (1922), *Beržai* (1923), *Parke* (1923), *Pušis tarp Salduvės piliakalnio ir Žuvininkų kaimo* (1923), *Medžiai prie Kuršėnų* (1924), *Keturios pušys Padubysyje* (1924), *Alėja Pašiaušėje* (1924), *Šiauliai. Miesto parke* (1925), *Apsnigtas medis* (1925), *Trys medžiai* (1926), *Seni medžiai* (1927), *Medžiai* (1928), *Medžiai Bubiuose* (1928), *Medžiai pievoje* (1935), *Medžiai* (1935), *Miške* (1940), *Senos vyšnios* (1963), *Peizažas su eglaitėmis, Dionizo Poškos Baubliai*. Pastarojo paveikslu antroje pusėje yra toks G. Bagdonavičiaus užrašas: „Paveikslas. BAUBLYS prie Skaudvilės Bijotose yra taip pavadintas Dionizo POŠKOS 1811 mt. piemenims padegus senąjį ąžuolą

Vyšnių kalne 1812 m. kovo mėn. Poška įsakė jį nukirsti, ką ir padarė 10 žmonių per parą. Ažuolas turėjo 740 matomų sluoksnių (t. y. apie 1000 metų amžiaus). Iš jo buvo iškirsti 3 Baubliai, du 2,5 m ir vienas 1 m storumo. Poška juose įrengė senienų muziejų (ginklų, portretų) ir antrašte (viename durų viduje alyv. dažais ir labai gražiu šriftu <...> telpa 12 žmonių (sėdinčių). Užrašai Baublyje: Čion kit kartą Pagonis piové ožka, o dabar gyvena Dionizas Poška <...> Mano ažuole bran-gusis. Jei po stogu lietus ne šlapins, tai dar pastovėsime kelis šimtus metų. Lankė ir aprašinėjo jį Adomas Mickevičius ir daug įvairių įžymių asmenų nuo 1823 metų“ (Duomenys apie Bagdonavičiaus kūrinius, kuriuose pavaizduoti Šiauliuose ir apylinkėse augantys įvairūs medžiai, paimti iš leidinio *Gerardas Bagdonavičius. Tapyba / Grafika / Dizainas / Fotografija*, susidedančio iš albumo ir katalogo (skaitmeninė laikmena) (B a g d o n a v i č i u s 2011, 82, 83, 109, 128, 145).

Ištikimas medžio temai buvo ir šiaurietis dailininkas Antanas Krištopaitis (1921–2011). Jis daug metų keliavo po Lietuvą, be dėmesio nepalikdamas nė vieno įdomesnio ažuolo ar kitokio išsiskiriančio medžio. Krištopaitis sukūrė gausybę akvarelių, piešinių, kuriuose pavaizduoti ažuolai ir kiti Lietuvos medžiai. Taip atsirado didžiulis akvarelių ciklas *Ažuolai – istorijos ir gamtos paminklai*. Prieš kelis metus buvo išleistas albumas *Lietuvos medžiai Antano Krištopaičio akvarelėse* (150 akvarelių). Šiose akvarelėse Krištopaitis įprasmino savo gyvenimą gimtinės, jos gamtovaizdžio ir pagrindinio jo elemento – medžio – vaizdais. Ir žmogus, ir medis turi savo gyvenimą: jie gimsta, auga draskomi vėtrų, kenčia sausrą ir šalčius, kol galų gale nudžiūva ar yra nulaužiami ar nukertami. Krištopaitis tapatina save su medžiu, jo simboliu tarsi atskleidžia savojo likimo slenksčius ir vingius (R i m k u s 1999, 35).

Šiaurietės dailininkės Birutės Kasperavičienės kūryboje taip pat yra nemažai piešinių, kuriuose pavaizduoti įvairūs medžiai.

Gerardas Bagdonavičius mėgo fotografuoti medžius. Jo nuotraukose – tarpukario ir pokario miesto parkas ir medžiai Šiauliuose. Giedrius Baranauskas, Antanas Dilys, Ričardas Dailidė, Aleksandras Ostašenkovas, Algirdas Musneckis, Jonas Nekrašius ir kiti Šiaulių fotografai yra užfiksavę mieste augančius istorinius medžius ir senuosius parkus, ažuolų sodinimą. Pastaruoju metu medžio temą pamėgo šiaurietė Birutė Musneckienė. Ji jau keletą metų fotografuoja įvairių rūšių Lietuvos medžius Šiauliuose ir krašte. 2011 m. gegužės 12 d. Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto *Antrojo aukšto galerijoje* (P. Višinskio g. 38) buvo surengta Musneckienės fotografijų paroda *Medžiai*, kurioje eksponuota nemažai nuotraukų su Šiaulių mieste ir apylinkėse augančių įdomių medžių vaizdais.

Medelių sodinimas mieste tarpukariu

1922 m. Joniškio plentas (dab. Tilžės g.) miesto valdybos pastangomis buvo apšodintas kleveliais, kurie puikiai prigijo ir sužaliavo.

1926 m., kai Šiaulių gatvės buvo apšodintos medžiais, įrengti 4 skverai ir sutvarkytas miesto parkas.

1926 m. spalio 3 d. švenčiant Šiaulių berniukų gimnazijos įkūrimo 75-metį

buvo pasodintas ažuoliukas gimnazijos kieme. Jį sodino buvęs gimnazijos auklėtiniai advokatas Mykolas Cimkauskis ir Juozas Koreva (1881 m. laida). Šis ažuolas neišliko.

Ažuolų alėja prie dabartinio Šiaulių rajono savivaldybės pastato buvo sodinta apie 1927 m., pastačius tuometinį Šiaulių apskrities valdybos pastatą. Medelius sodino Šiaulių berniukų gimnazijos gimnazistai.

Spaudos medžių sodinimas. Prie ažuoliuko K. Venclauskis, 1929 m. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinio

1928 m. Šiauliuose įvyko pirmoji medelių sodinimo šventė. Dažniausiai medelius sodindavo vyresnieji moksleiviai. 1928 m. jų pasodinta beržų alėja auga ir šiandien Sukilėlių gatvėje (gaila, ne visi beržai išliko). Salduvės pušynėlį tarpukariu sodino taip pat Šiaulių gimnazistai.

1930 m. gegužės 5 d. Šiaulių miesto mokyklos moksleiviai prie statomos mokyklos pasodino per 40 medelių. Miesto centre buvo iškilmingai pasodintas Vytauto Didžiojo medis (*Medelių sodinimo šventė 1930, 2*).

Nuo 1930 m. Rinkos aikštė Šiauliuose dar buvo vadinama Vilniaus ažuolo aikšte.

1933 m. Šiaulių miesto savivaldybė užsakė Vokietijoje 100 ažuoliukų, kuriuos pasodino miesto sode (*100 galvų, 100 ažuolų 1933, 3*).

1933 m. Lietuvoje lankėsi tarptautinės skautų organizacijos ir šio judėjimo įkūrėjas generolas Robertas Baden-Powelas (Baden-Powell). Šiai viešnagei įamžinti buvo pasodintas ažuoliukas Sukilėlių kalnelyje, kuris ir dabar tebeauga dešinėje paminklo pusėje.

Kitas ažuolas Sukilėlių kalnelyje, esantis šio paminklo kairėje, taip pat nepaprastas. Jį pasodino čia apsilankęs filosofas ir rašytojas Vydūnas (P u r o n a s 2007, 39).

1934 m. gegužės 6 d. miesto sode iškilmingai pasodintas Antano Smetonos ažuolas (*Tautos vado medis pasodintas 1934, 1*).

1935 m. mokytojos E. Zablockienės vadovaujami Šiaulių berniukų gimnazijos gimnazistai apsoodino medeliais Sukilėlių kalnelį, Sukilėlių gatvę, Parko bulvarą, Aušros alėją, Dvaro gatvę prie V. Kudirkos mokyklos (K r i v i c k a s 1991, 60).

1936 m. Šiauliuose, Šatrijos gatvėje, gyvenęs provizorius ir Šiaulių berniukų gimnazijos chemijos mokytojas Stasys Jurevičius (1876–1942) šventė savo šešiasdešimtmetį. Ta proga visa šeima pasodino ažuoliuką. „Dabar jis vienas iš gražiausių ažuolų Šiauliuose,“ – sakė tėvų name gyvenusi buvusi provizorė Vanda Ka-

valiauskienė-Jurevičiūtė (M o c k u t ė 2006, 2). Kadaisė tėvo garbei pasodintas ąžuoliukas virto gražuoliu medžiu, prie kurio buriasi Lietuvos provizorės, Katinų muziejaus įkūrėjos Vandos Kavaliauskienės artimieji per šeimai brangias šventes.

1936 m. gegužės 1–2 d. Šiauliuose vyko didelė medelių sodinimo šventė. Gegužės 1 d. miesto gimnazistai sodino eglaites miesto sode, prie naujosios turgavietės ir prie *Aušros* muziejaus. Gegužės 2 d. buvo pradėtas apšodinti Salduvės kalnas, kur tą dieną pasodinta 50 000 pušelių. Medelius sodino Mokytojų seminarijos, Prekybos mokyklos ir pradžios mokyklų mokiniai, vadovaujami Šiaulių mokytojų seminarijos direktoriaus Orlausko (*50.000 pušelių ant Salduvės kalno* 1936, 3).

Iki 1938 m. medeliais mieste buvo apšodintos J. Basanavičiaus, S. Daukanto, Aušros alėjos, Zubovo ir kt. gatvės – iš viso 23 (*Šiaulių istorija* 1991, 150).

1937 m. Aušros alėjos gale pradėtas sodinti pavyzdinis Šiaulių miesto parkas, kurio plotas 17 ha. Sukilėlių kalnelyje buvo įrengtas Nepriklausomybės parkas.

1938 m. Lietuvos Prezidentas A. Smetona, apsilankęs Aušros alėjoje atidarytoje Karininkų ramovėje (dabar – Moksleivių namai), pasodino ąžuoliuką prie įėjimo į senąjį parką. Dabar šalia šio ąžuolo pastatyta skulptorės D. Matulaitės *Aušra*.

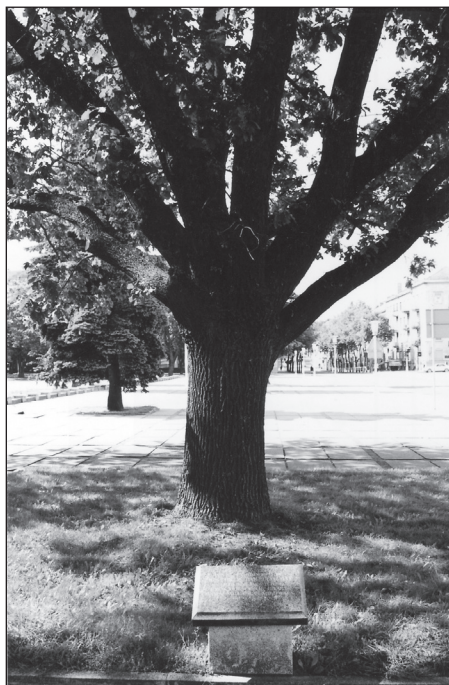
Spaudos medžiai

Nemažai šiauliečių ir miesto svečių nežino, kad greta Tilžės gatvės ir Aušros alėjos priešais Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus katedrą auga ypatingi ąžuolai, turintys tiesioginį ryšį su spaudos draudimu. Jie vadinami Spaudos medžiais.

1929 m. gegužės 9 d. Šiauliuose buvo organizuota didelė šventė, skirta spaudos draudimo panaikinimo 25-mečiui. Centrinėje miesto aikštėje iškilmingai pasodinti keturi Spaudos ąžuolai, turintys miestiečiams priminti lietuviškos spaudos draudimo ir knygnešių metą. Teisė pasodinti keturis ąžuoliukus buvo suteikta iškiliausiams to meto Šiaulių žmonėms, daug nuveikusiems spaudos draudimo metais lietuvių kultūrai.

Buvęs Šiaulių burmistras Jackus Sondeckis (Sonda) prisiminimuose rašo:

„Senąją turgavietę buvo numatyta paversti parku, paruoštas planas. Jos vidury stovėjo ąžuoliukas, o 1929 metų gegužės 9 d., gausiam būriui šiauliškių dalyvaujant, netoli Tilžės gatvės pasodinti keturi Spaudos medeliai, ąžuolai. Aušros alėjos ir Tilžės gatvės kampe vieną pasodino senosios spaudos atstovai – aušrininkas

*Spaudos medis – ąžuolas Šiauliuose, Tilžės gatvėje, 2004 m.
J. Nekrašiaus fotografija*

*Spaudos medžiai – du ąžuolai Tilžės gatvėje, Šiauliuose, 2004 m.
J. Nekrašiaus fotografija*

Miglovara, poetas Jovaras ir Liudas Jakavičius, antrąjį – ‘Kultūros’ žurnalo redaktorius Pelikšas Bugailiškis ir ‘Momento’ redaktorius J. Janulaitis. Kitoje pusėje, Tilžės ir Pašto gatvių kampe, trečiąjį ąžuoliuką pasodino gimnazijos direktorius Šliogeris, mokytojų seminarijos direktorius Juozas Orlauskis ir pradžios mokyklų inspektorius, buvęs burmistras, Kazys Ubeika. Ketvirtąjį ąžuoliuką pasodino savivaldybių atstovai – burmistras J. Sondeckis, miesto tarybos pirmininkas K. Venclauskis ir apskrities valdybos pirmininkas, apskrities viršininkas A. Pranulis“ (S o n d e c k i s 1993, 154–155)

Žymus muziejininkas, *Aušros* muziejaus bendradarbis Vladas Zdzichauskas prisiminimuose 1974 m. gegužės 8 d. rašė:

„Šiaulių miesto Pergalės aikštėje [dab. Prisikėlimo aikštė – J. N.] esančiame skvere auga keturi ąžuolai. Seniau čia buvo senoji miesto turgavietė, kuri 1938 m. sausio 1 d. oficialiai perkelta kitur. Jie buvo pasodinti gerokai anksčiau prieš turgavietės perkėlimą, 1929 metų gegužės 9 dieną. Jų sodinimas virto savotiška švente. Tada jie buvo pavadinti ‘Spaudos medžiai’. <...> Pačiame aikštės centre augo dar vienas ąžuolas, bet jo dabar jau nebėra. ‘Spaudos medžius’ pasodino aikštės pakraštyje pagal aikštę kertantį Tauragės–Joniškio plentą, kurio dalis miesto ribose dabar vadinama Lenino gatve [dab. Tilžės g. – J. N.]. Medeliai buvo pasodinti ir aptverti.

Antrojo pasaulinio karo metu plentu persirito ištisos armijos. Kitame aikštės pakraštyje buvo įruoštos viešosios slėptuvės. Centrinis ąžuolėlis žuvo. O keturi Spaudos medžiai išliko ir augo.

Po karo aikštė visiškai pasikeitė ir buvo apželdinta. Atsirado nauji, greičiau augantieji medžiai. Dabar auga keturi stamboki, 45 metai atgal pasodinti ąžuolai.

Miesto gyventojai jau baigia užmiršti, kas ir kokia proga juos sodino. Turbūt daugelis mano, kad juos sodino į dabartinį apželdinimo trestą panaši organizacija. Pakanka pasakyti, kad juos sodinusių visuomenės veikėjų tarpe buvo Jovaras ir Bugailiškis. Todėl reikėtų miesto gyventojams priminti šių medžių istoriją.

Jau buvo žinoma, kad ateityje šioje aikštėje nestovės vežimai ir arkliukai, kad čia bus centrinis miesto skveras. Šiauliuose buvo labai gyvos literatūrinės tradicijos. Čia buvo leidžiamos knygos ir žurnalai. Čia pirmus žingsnius žengė ir mūsų teatras. Bet ir teatras yra kilęs iš spausdinto žodžio. Taigi tegul pirmieji aikštėje pasodinti medžiai mums spaudą primena.<...>

Jovaras tada gyveno kaime, o kiti ‘Spaudos medžių’ sodintojai gyveno Šiauliuose. Pirmą ąžuolėlį sodino Šiaulių laikraščio ‘Momentas’ redaktorius J. Janulaitis ir ‘Kultūros’ žurnalo redaktorius teisininkas Pelikšas Bugailiškis. Bugailišchio visuomeninė veikla buvo nepaprastai plati: leidykla ‘Kultūros bendrovė’; žurnalai ‘Kultūra’, ‘Gimtasai kraštas’, ‘Sietynas’, prieškarinė Šiaulių kraštotyros draugija, *Aušros* muziejaus organizavimas. Antrą sodino poetas Jonas Krikščiūnas-Jovaras, poetas ir 1863–1864 metų sukilėlis Juozapas Miliauskas-Miglovara ir Liudvikas Jakavičius-Lietuvanis (teatro organizatorius, spaudos platintojas, leidėjas, knygų autorius).

Trečią sodino savivaldybių atstovai: tuometinis Šiaulių miesto burmistras Jackus Sondeckis, Šiaulių miesto tarybos pirmininkas, advokatas Kazimieras Venclauskas ir Šiaulių apskrities tarybos pirmininkas A. Pranculis.

Ketvirtą sodino mokyklų atstovai: Šiaulių mokytojų seminarijos direktorius Juozas Orlauskis, Šiaulių gimnazijos direktorius Vaclovas Šliogeris ir pradinių mokyklų inspektorius Kazimieras Ubeika“ (Z d z i c h a u s k a s 1970, 1–4).

Šie keturi ąžuolai, dar vadinami Spaudos medžiais, išliko iki šių dienų ir žaliuodami puošia mūsų miesto Prisikėlimo aikštės prieigas. Dabar prie kiekvieno ąžuolo yra įkastos į žemę marmurinės lentos, kuriose surašytos šiuos medžius sodinusių žymių šiauliečių pavardės ir data – 1929 m. gegužės 9 d.

Vincento Vaitekūno ąžuolai

Ilgametis Šiaulių *Aušros* muziejaus darbuotojas ir esperantininkas Vincentas Vaitekūnas (1908–1987) garsėjo ir kaip didelis ąžuolų sodinimo propaguotojas, per savo netrumpą gyvenimą pasodinęs Šiauliuose ir apylinkėse apie šimtą ąžuolų.

Vaitekūnas laikėsi gražaus papročio – žymesnius įvykius ir įvairias progas pažymėti medžių sodinimu. Jis sodino ąžuolus, matyt, kaip jėgos ir ilgaamžiškumo simbolius ir skyrė juos dažniausiai žmonių atminimui. Vaitekūnas apie šį savo pomėgį yra prisipažinęs: „Neslėpsiu, visiems sakau: turiu tokį potraukį – sodinti ąžuolus. ąžuolai, kaip ir kraštotyra, muziejnininkystė – mano silpnybė, pašaukimas. Juose regiu stiprybę, grožį, taurumą. Jie – ilgaamžiai, todėl būsिमoms kartoms išsaugos įžymių žmonių atminimą“ (K u n d r o t a s 1984, 255). Vaitekūnas save laikė *kver-*

komanu (*kverko* – esperanto k. – ažuolas) – ažuolų mylėtoju (R u t k a u s k a s 1988, 2).

Miesto parko vakarinėje dalyje auga daug Vaitekūno iniciatyva su bendraminčiais pasodintų ažuolų. Šiame parke Žemaitės gatvės pašonėje linguoja Vincento sodintų ir įvardytų ažuolų alėja, kurios ažuolaičiai (nurodomi pasodinimo metai) atmena:

- 1966 m. – Šiauliuose vykusio šešių miestų esperantininkų susitikimo dalyvius,
- 1973 m. – žuvusį gydytoją esperantininką Antaną Šalavėjų,
- 1976 m. – Šiaulių krašto švietėją, rašytoją Povilą Višinskį,
- 1977 m. – gydytoją, vertėją Jaronimą Rali,
- 1980 m. – kolegą ir bendramintį Vladą Zdzichauską,
- 1986 m. – Šiaulių miesto 750-mečio jubiliejų.

Vakariniame parko kampe (prie Žemaitės gatvės) šlama Vaitekūno pasodinti ažuolai:

- 1961 m. – kultūros veikėjui Antanui Povyliui,
- 1965 m. – kultūros ažuolui Peliksui Bugailiškiui,
- 1967 m. – Šiaulių matininkui ir kraštotyrininkui Feliksui Daugėlai.

1968 m. rudenį Šiaulių esperantininkai šventė miesto esperantininkų klubo *Rūta* gyvavimo dešimtmetį ir V. Vaitekūno šešiasdešimtmetį. Ta proga už Kultūros rūmų (pietinėje pusėje) dalyviai pasodino ažuolaitį (R u t k a u s k a s 2007, 18–20).

Vaitekūnas žavėjo šiauliečius savo meile ažuolams, kuriuos sodindavo: miesto parke, *Aušros* muziejaus kieme, prie Kryžių kalno. Tuos ažuolus prižiūrėjo, globojo ir, matyt, tas darbas jam teikė stiprybės. Nuo 1962 m. Vaitekūnas sodino ir prižiūrėjo ažuolus Lietuvos miškininkų patriarcho Povilo Matulionio (1860–1932) ir jo artimųjų atminimui. Jis kartu su bendraminčiais tvarkė ažuolų giraitę Aleksandrijoje, atsodindavo nykstančius medelius. 1975 m. čia pasodino memorialinį medelį J. Petruliui, 1984 m. – Č. Liutikui ir kt. (V a i t e k ū n a s 1998, 34–35, 38–39).

1986 m. buvo pasodintas ažuolaitis trijų Vincų (esperanto veteranų V. Vaitekūno, V. Matulaičio, V. Neverdausko) atminimui (R u t k a u s k a s 1988, 2). Paskutinį savo gyvenimo ažuolą Vaitekūnas pasodino 1987 m. gegužės 16 d. Aleksandrijoje, esperanto kalbos 100 metų sukūrimo jubiliejaus proga, likus vos kelioms savaitėms iki mirties. Ir paskutinę savo gyvenimo dieną, 1987 m. birželio 8 d., Vaitekūnas pureno žemę prie neseniai pasodinto ažuolaičio ant Aleksandrijos kalvos, prie Šiaulių, o vakare staiga mirė (P r e s k i e n i s 2003, 487).

Šiaulių poetė Auksė Vasaitytė (1947–1988), susižavėjusi muziejininko Vaitekūno meile ažuolams, parašė eilėraštį „Ažuolų karaliui muziejininkui V. Vaitekūnui“:

Galiūnai jūs, karaliai ažuolai,
Tik žemę jausdami giliai,
Išdrįstat stiebtis šakomis į viršų,
Galiūnai jūs, karaliai ažuolai!

Kas cukrų kolekcionuoja, kas palieka dainą,
Kas ažuolus globoja prakilniai.
Galiūnai jūs, karaliai ažuolai.

Iš jūsų gilės ir šaka vainikui,
Pasaulis žalias medžių akimis... Matai?
Galiūnai jūs, karaliai ažuolai...

(Vasaitytė 1986, 27)

Prie *Aušros* muziejaus rūmų (Vytauto g. 89), kuriuose Vaitekūnas darbavosi nuo 1957 iki 1987 m., muziejininkai, minėdami jo 79-ąsias gimimo metines, pasodino ažuolą. Šalia auga ir paties Vaitekūno pasodintas, daug metų puoselėtas ažuolaitis. Centriniam miesto parke taip pat auga Vaitekūno atminimui skirtas ažuolas, pasodintas po jo mirties. Jo sodinti ažuolai tebeošia primindami šio kultūros ažuolo neblėstantį atminimą.

Stanislovo Rumšos medžiai

Vaitekūnas Šiauliuose turi pasekėją – tai buvęs *Aušros* muziejaus darbuotojas, dabar pensininkas Stanislovas Rumša. Jis gimė 1931 m. rugpjūčio 1 d. Jurbarko r. Degimų k. Atvykęs į Šiaulius dirbo *Aušros* muziejuje. Susipažinęs su Vaitekūnu nuo 1970 m. „užsikrėtė“ ažuolų sodinimo idėja. Jo ažuolų sodinimo „stažas“ yra beveik 40 metų. Sodinti medžius – jo pomėgis ir aistra. Rumša Šiauliuose jau yra pasodinęs daugiau kaip 200 ažuoliukų – taigi daugiau net už patį *kverkomaną* Vaitekūną. Nemažai Rumšos pasodintų ažuoliukų išaugo, sutvirtėjo ir džiugina praeivių akis.

Rumša pasakojo, kad Šiaulių senajame parke prie Žemaitės gatvės yra pasodinęs 11 ažuoliukų ir ievą. Šie medeliai skirti pagerbti Klaipėdos krašto žymiesiems žmonėms, o ieva skirta vienai žymiausių Klaipėdos krašto rašytojų – Ievai Simonaitytei. Ginkūnų kapinėse pagal pietinį kraštą Rumša pasodino 15 ažuoliukų čia palaidotiems šiauliečiams atminti. Bačiūnų gatvėje nuo 1970 m. ėmė sodinti maždaug 1 kilometro ažuolų juostą (ažuolų yra ne mažiau kaip 100). Prie buvusio *Elnio*, už sinagogos pastato pasodino 10 ažuoliukų, Vilniaus gatvėje priešais *Elnio* kombinatą – 12, Chaimo Frenkelio vilos kieme buvo pasodinti 8 ažuoliukai, liko 4, prie Kryžių kalno – 5.

Rumša prisimena, kad įvairiu laiku Šiauliuose dar pasodino: Rėkyvos pagrindinėje mokykloje – 10 ažuoliukų; Šiaulių televizorių gamykloje – 10; *Aušros* muziejaus kieme advokatai ir visuomenės veikėjai K. Venclauskiui atminti – 1, *Aušros* muziejaus Antrųjų rūmų kieme kraštotyrimininkui ir advokatai L. Petrauskui atminti – 1; Šiaulių universiteto kieme Vytauto gatvėje – 1, kieme Vilniaus gatvėje – 1, poetės J. Jovaišaitės kieme Dubijos gatvėje – 1, Daubos gatvėje prie Statybos remonto valdybos – 5; vaikų lopšelio-darželio kieme Vilniaus gatvėje – 2, laikraščio *Šiaulių naujienos* redakcijos kieme – 1; Dubijos gatvėje, netoli Zoknių autobusų stotelės – 8; Nemuno gatvėje D. Šidagio namo kieme – 1.

Rumša ne kartą siūlė įvairiomis progomis sodinti mieste ažuolus. 1996 m. spalio 9 d. jis pateikė siūlymą pasodinti ažuolų juostą palei Šiaulių–Rygos plentą net

iki Jauniūnų kaimo. Rumša suskaičiavo, kad šiai juostai reikėtų apie 1000–1200 ažuoliukų (R u m š a 1996, 9).

Rumša prisimena, kad pirmiausia pasodino ažuoliukus Bačiūnų gatvės pakraštyje tarp sodo tvoros ir dviračių tako – ten buvo pasodinta daugiau nei 100 ažuoliukų. Jiems sėkmingai augant kilo mintis tokią pat juostą pasodinti kitapus gatvės – tai, Rumšos manymu, būtų lyg ir ažuolų alėja. Pasodino 70 medelių, kurie prigijo ir pradėjo džiuginti aplinkinius. Deja, 1997 m. lapkričio 12 d. AB Lietuvos telekomo Šiaulių filialo direktorius laišku pareikalavo Rumšos iki 1997 m. lapkričio 18 d. medelius iškelti. Kadangi per tokį trumpą laiką šio darbo neįmanoma atlikti, buvo pasamdyti žmonės, kurie, panaudoję techniką, šiuos medelius iškelė ir išvežė – tolesnio ažuoliukų likimo Rumša nežino.

2000 m. balandžio pabaigoje vakarinėje miesto parko dalyje išsirikiavusioje ažuolų galerijoje Rumša pasodino aštuonmetį ažuoliuką buvusio ilgamečio *Aušros* muziejininko ir kraštotyrininko Vinco Vaitekūno garbei (Z i m k i e n ė 2000, 3).

2004 m. švenčiant Spaudos atgavimo šimtmetį, Rumša nutarė pažymėti šią sukaktį ir pasodino 100 ažuoliukų palei Karaliaučiaus gatvės pakraštį, nes ten buvo didelis apleistas laukas. Deja, to lauko šeimininkas, pamatęs, kad be jo žinios šeiminkaujama, visus ažuoliukus išrovė.

2006 m. Rumša, artėjant Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui, pasiūlė Šiauliams originaliai paminėti šią sukaktį. Jo idėja – nuo Šiaulių iki Kryžių kalno ir Saulės mūšio vietos pasodinti tūkstantį ažuolų. „Kelio, vedančio nuo Šiaulių iki Kryžių kalno, rytinėje pusėje kas 20 metrų galima būtų pasodinti po ažuoliuką. Nuo Kryžių kalno ažuolų juostą reikėtų pratęsti iki Saulės mūšio vietos Joniškių rajone“ (M u s t a f i n a i t ė 2006, 4).

Rumša ateityje viliasi įgyvendinti ir kitą sumanymą – vieną Daušiškių kapinių kraštinę apsodinti ažuoliukais. Žinoma, tai priklausys nuo jo sveikatos ir miesto valdžios sprendimų.

Medžiai ir parkai Šiauliuose

Beveik ketvirtadalį Šiaulių užima žaluma. Šiauliuose šiuo metu yra 16 didesnių ir mažesnių parkų, kurių bendras plotas – 1177 hektarai. Didždvario, Gubernijos ir Rėkyvos parkai įtraukti į Kultūros vertybių registrą.

Gubernijos parkas (0,8 ha) pradėtas sodinti XIX a. pradžioje. Šis parkas – vientelis Lietuvoje, kurio didžiąją dalį sudaro išpūdingi kaštonai. Be jų, dar auga klevų, uosių, tuopų, beržų, šiauriniame pakraštyje – gražus ažuolų pulkelis.

Miestiečių mėgstamas Didždvario parkas (5,1 ha) įkurtas XIX a. pradžioje, pastačius grafo Zubovo vasaros rezidenciją. Tuomet parkas buvo laisvai planuojamas, artimas natūraliai gamtai. 1878–1890 m. pasodintos kelios alėjos retesnių rūšių medžių – europinių maumedžių, platanalapių klevų, grakščiųjų liepų.

Tarpukariu ne kartą buvo bandoma Šiauliuose, be jau veikiančių, įruošti naujus parkus. 1935 m. birželio 3 d. įvykusiame Šiaulių miesto tarybos posėdyje buvo nutarta miesto visuomenės reikmėms įsigyti 20 ha žemės sklypą su Salduvės pilialkalniu, kur „galima būtų įruošti parką, gražiai sutvarkyti turintį istorinės reikšmės kalną“ (*Miesto taryba perka Salduvės kalną* 1935, 2).

1948 m. gegužės 7 d. pradėjo veikti Šiaulių kultūros ir poilsio parkas. 1953 m. balandžio mėnesį pradėtas sodinti naujasis Šiaulių parkas.

1960 m. prie Talkšos ežero pradėtas sodinti parkas, suformuotas miškininkystės principais, jame gausi biologinė įvairovė.

1947–1967 metais Vytauto g. 116 name gyveno liaudies poetas J. Krikščiūnas-Jovaras. Kieme prie įėjimo jis pasodino jovarą.

Aušros muziejaus kieme auga ažuolas Šiaulių ir Ciesio liaudies meistrų draugystei įamžinti. Šis ažuoliukas, atvežtas iš Latvijos, vasarą pasodintas Šiauliuose, puikiai prigijo.

1961 m. centriniame parke prie Žemaitės gatvės P. Bugailiškiui atminti pasodintas ažuolas. Prie pagrindinio įėjimo į centrinį parką auga du ažuolai: pirmasis pasodintas tadžikų meno dekadros, vykusios mieste 1967 m., proga, o antrasis skirtas draugystei su Jelgava atminti.

1967 m. Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios šventorius buvo apšodintas medžiais (T a r v y d a s 1970, 2).

1975 m. Šiaulių muziejininkai kultūros istoriko, kraštotyrininko Juozo Petrulio (1904–1975) atminimui *Aušros* muziejaus kieme pasodino uosį (P r è s k i e n i s 2003, 350).

1980 m. kraštotyrininkai Aleksandrijoje Jovaro garbei pasodino 6 jovarus ir 1 ažuoliuką (P r è s k i e n i s 1995, 289).

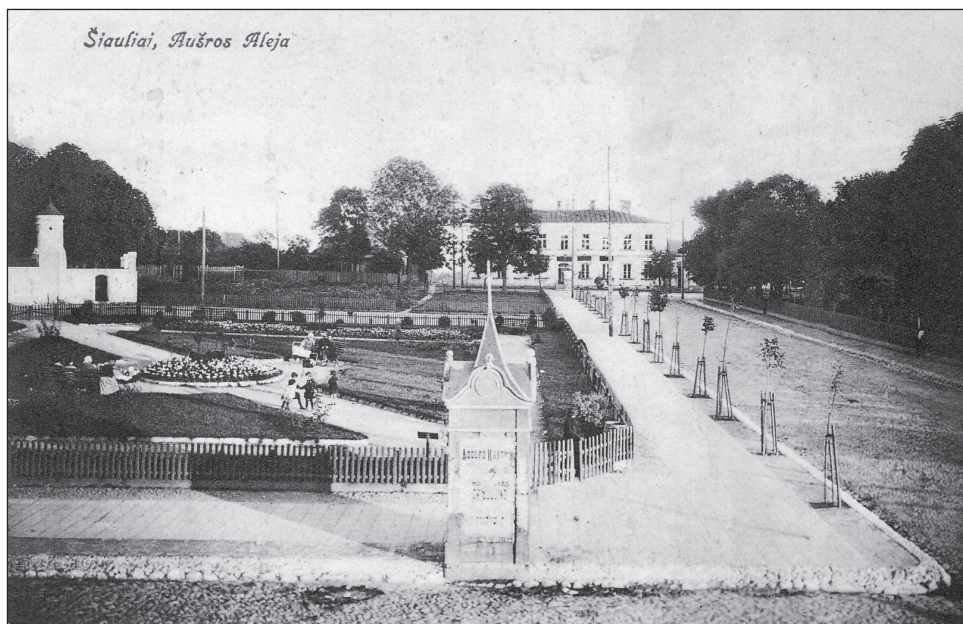
1982 m. Lietuvos miškininkai, minėdami poeto, dramaturgo, prof. Povilo Matulionio (1860–1932) mirties 50-ąsias metines, pasodino Aleksandrijoje ažuolų giraitę. Ažuolo nuopjovoje-rodyklėje parašyta: „Čia pasodinta 72 ažuolai – tiek metų išgyveno profesorius Povilas Matulionis.“ Ažuoliniame stende išskaptuota trumpa jo biografija (P r è s k i e n i s 2003, 300).

Šiaulių Šv. Ignaco Lojolos bažnyčios šventoriuje, priešais bažnyčios duris, auga išlakus ažuolas. Jį popiežiaus Jono Pauliaus II išvykimo iš Šiaulių proga 1993 m. rugsėjo 7 d. pasodino Šiaulių jaunimas (Ž a d e i k y t è 2011, 3). Nedaug kas žino, kad toks ažuolas auga Šiauliuose, todėl labai svarbu prie šio ažuolo pritvirtinti lentelę su informacija.

1997 m. spalio 25 d. Aušros alėjoje, skverelyje priešais Kultūros centrą, buvo pasodintas ažuolas, skirtas Lietuvos ir JAV draugystei. Apie tai byloja netoli šio medžio esantis informacinis akmuo, prie kurio pritvirtinta nerūdijančio plieno plokštė su užrašu: *Lietuvos–JAV draugystės vardan. Lietuvos tautinis specialusis komitetas. 1997.10.25.* Tai pamokantis pavyzdys, kaip reikia informuoti visuomenę apie konkretaus medžio sodinimo istoriją.

1998 m. Žemaitės gatvėje, *Laiptų* galerijos kiemelyje, pasodintas ažuolas, skirtas šios galerijos šešerių metų įkūrimo sukakčiai pažymėti.

1998 m. balandžio 20 d. Šiaulių universiteto kieme pasodintas ažuoliukas, skirtas įamžinti naujo statuso suteikimo šiai aukštajai mokyklai pradžia. Šios idėjos autorius – ažuolų sodintojas Stanislovas Rumša. Medelį pasodino Rumša, tuometinis ŠU rektorius Vincas Laurutis ir Specialiosios pedagogikos fakulteto dekanas Juozas Pumputis (V e n c k u v i e n è 1998, 1).

Medžiai Aušros gatvėje, prie Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios. K. Cerpinskio atvirukas Nr. 51, apie 1930 m. Iš J. Nekrašiaus rinkinio

1999 m. spalio 20 d. Šiaulių universiteto Botanikos sode surengta akcija „Pasodinkime medelį“, skirta 2000-iesiems metams. Ją rengiant talkino *Lietuvai pagražinti* draugijos nariai: pedagogės Angelė Stulgienė, Eugenija Jankuvienė ir Stanislovas Rumša. Medelius ir krūmelius padovanojo draugijos narys Kęstutis Aukselis. Į akciją susirinkę beveik 100 vaikų iš Medelyno, Ragainės ir Gegužių mokyklų Botanikos sodo atskiruose ploteliuose pasodino klevelių, ąžuoliukų ir berželių (K u d u l i e n ė 1999, 2).

2004 m. rugsėjo 23 d. Šiaulių apygardos teismo rūmuose paminėta šiauliečio kraštotyrininko, teisininko ir advokato Leopoldo Petrausko (1904–1965) 100-ųjų gimimo metinių sukaktis. Jo atminimui Šiaulių *Aušros* muziejaus Aušros alėjos rūmų kiemelyje buvo pasodintas ąžuoliukas, kuris po kelių savaičių buvo nulaužtas, vėliau pasodintas naujas.

2006 m. balandžio mėnesį Šiaulių miesto taryba patvirtino Salduvės teritorijos detalų planą, kuriame numatyta prie Talkšos ežero esantį parką paversti poilsio zona. Šiame plane numatyta, kad 230 hektarų teritorija tarp Talkšos ežero, Ginkūnų tvenkinio ir Vilniaus gatvės būtų padalyta į tris parkus: Talkšos miško parką, Salduvės istorinį parką ir Aleksandrijos renginių parką. 1950–1960 m. sodintas Talkšos parkas – vienas didžiausių Šiauliuose, užima beveik 120 ha plotą. Jame suformuoti atskiri ąžuolų, klevų, beržų, tuopų, pocūgių, gluosnių, eglių, pušų, mau-medžių, liepų, kėnių miškeliai.

2006 m. parengtas detalusis Dainų parko planas, kuriame numatyta sutvarkyti ir išsaugoti iki 50 ha želdynų.

2010 m. Šiaulių miesto savivaldybėje buvo pristatytas naujojo parko Architektų ir J. Jablonskio gatvių sankirtoje planas. Šis naujasis parkas užims 10,5 ha ir turėtų darniai įsiliesti į žaliųjų miesto plotų teritoriją. Parkas nemažai metų sodinamas politikų, moksleivių, privačių asmenų iniciatyva.

2011 m. balandžio 29 d. Lietuvos karinių oro pajėgų (KOP) Aviacijos bazės Šiauliuose kolektyvas priešais štabo pastatą pasodino devynis ažuoliukus, kurie sudaro karo aviacijos simbolį, vienybės ir stiprybės ženklą – Vyčio kryžį. Šiuo ažuoliniu Vyčiu pažymėtas Karo aviacijos Zoknių įgulos įkūrimo 80-metis (K a v a l i a u s k a i t ė 2011, 1, 5).

2011 m. birželio 10 d. pasitinkdami Pasaulinę draudimo kompanijos *Aviva* dieną Šiaulių skyriaus finansų konsultantai kartu su 15 vaikų iš klubo *Tarp savų* pasodino *Aviva* liepų giraitę prie Žaliūkių vėjo malūno.

X X X

Beveik kiekvieną darbo dieną Šiauliuose einu Vilniaus gatve pro Didždvario gimnaziją. Prie šios gimnazijos ir Kaštonų alėjos auga didelis, galingas ažuolas. Po juo mėgsta pasėdėti pensininkai, jaunimas, mamos su vaikučiais, miesto svečiai.

Šis ažuolas mane visą laiką pasitinka ir palydi: ir kai pirmąkart prieš 55-erius metus pradėjau lankyti tuometinės Šiaulių penktosios vidurinės mokyklos (dab. Didždvario gimnazija) pirmąją klasę, ir kai, baigęs mokyklą, išvykau mokytis svertur, ir kai po kurio laiko vėl sugrįžau dirbti į Šiaulius. Šis ažuolas mane išlydėjo ir vėl pasitiko, priėmė savo globon. Nuo jo sklinda ramybė ir stiprybė. Tikiu, kad jis globoja ne tik mane, bet ir visus šiauliečius.

Žiūrėdamas į šį plačiai išsišakojusį medį, dažnai pamąstau: kiek metų šiam ažuolui? Žinovai sako, kad jam jau per 200 metų. Stovi šis galiūnas vidury miesto bulvarų, pergyvenęs ne vieną gaisrą, kelis karus, įvairias negandas ir nelaimes. Žiūriu į jį. Ir ramu matyti jį kiekvieną dieną įprastoje vietoje saugantį mus. Budėk, gimtasai ažuole, saugok Šiaulius!

Išvados ir pasiūlymai

1. Siūlau Šiaulių miesto savivaldybei pasirūpinti, kad prie išlikusių istorinių ir proginių medžių būtų pritvirtintos metalinės lentelės, kuriose būtų nurodyta, kas, kada ir kokia proga šiuos medžius mieste pasodino.

2. Būtina skubiai parengti Zubovų parko ir kitų Šiaulių miesto parkų rekonstrukcijos projektus, pritaikant šiuos parkus rekreacijai ir miestiečių poreikiams.

3. Reikia parengti rekonstrukcijos projektą Kaštonų alėjai sutvarkyti, atsodinti joje išnykusius ir sužalotus kaštonus. Šią alėją siūlau paversti meno ir laisvalaikio vieta, joje eksponuoti mažosios skulptūros ir vaizduojamojo meno objektus.

4. Siūlau parengti detalų Šiaulių miesto želdinių planą, kuriame būtų nurodyti visi ažuolai, istoriniai ir įžymūs medžiai bei parkai. Tai padėtų šiauliečiams ir atvykusiems svečiams geriau susipažinti su miesto istorija, išlikusiais įdomiais medžiais, skverais ir parkais.

Literatūra

- B a g d o n a v i č i u s 2011 – Gerardas Bagdonavičius, *Tapyba / Grafika / Dizainas / Fotografija*. Sudarytojos: Augenija Jovaišaitė, Odeta Stripinienė, Virginija Šiukščienė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla.
- B a l č i ū n a s 1980 – Danielius Balčiūnas, „Ažuolas“, *Raudonoji vėliava*, 1980 m. liepos 17 d.
- B a l č i ū n a s 1988 – Danielius Balčiūnas, „Sirgęs ažuolais: Pasakojimas apie muziejninę V. Vaitekūną“, *Leninietis*, 1988, kovo 5 d.
- H r i š k e v i č i u s 1850 – M. Hriškevičius, *Šiaulių ekonomijos kada tai karališkų stalavų gėrybių (dvarų) istoriškas aprašymas*, 1850, M. Davainio-Silvestravičiaus 1905 m. vertimas iš lenkų k., Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAB RS), f. 267, b. 3709, I. 193v.
- K a v a l i a u s k a i t ė 2011 – Živilė Kavaliauskaitė, „Ažuoliukai pasodinti pagal Vyčio kryžių“, *Šiaulių kraštas*, 2011 m. balandžio 30 d.
- K r i v i c k a s 1991 – Jonas Krivickas, *Šiaulių berniukų gimnazijos – J. Janonio vidurinės mokyklos istorija*, Kaunas: Šviesa.
- K u d u l i e n ė 1999 – Gitana Kudulienė, „Vaikai sodino medžius naujam amžiui“, *Šiaulių naujienos*, 1999 m. spalio 21 d.
- K u n d r o t a s 1984 – Juozas Kundrotas, „Ažuolai saugo atminimą“, *Gimtosios žemės šviesa; dokumentinės novelės*, Kaunas.
- L e v a n d a u s k a s 2009 – Vytautas Levandauskas, „Šiaulių Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia: istorija ir architektūra“, *Šiaulių katedra. Istorija, architektūra, dokumentiniai ir ikonografiniai šaltiniai*, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus.
- L u k a u s k a i t ė - P o š k i e n ė 2006 – Ona Lukauskaitė-Poškienė, *Apie laisvę ir apie tulpės žiedą*, Šiauliai: Lucilijus.
- M a r t i n k u s 2009 – Vytautas Martinkus, *Žemaičio garlėkys*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Medelių sodinimo šventė* 1930 – „Medelių sodinimo šventė“, *Mūsų momentas*, 1930 m. gegužės 10 d.
- Miesto taryba perka Salduvės kalną* 1935 – „Miesto taryba perka Salduvės kalną“, *Įdomus mūsų momentas*, 1935 m. birželio 9 d.
- M o c k u t ė 2006 – Angelė Mockutė, „Šeimos atminimą saugo pagrandukė“, *Šiaulių kraštas*, 2006 m. lapkričio 18 d.
- M u s t a f i n a i t ė 2006 – Lina Mustafinaitė, „Tūkstantis ažuolų – Lietuvos vardo tūkstantmečiui“, *Šiaulių kraštas*, 2006 m. gruodžio 4 d.
- N e k r a š i u s 2004 – Jonas Nekrašius, „Spaudos medžiai? Šiauliuose“, *Šiaulių kraštas*, 2004 m. rugpjūčio 11 d.
- N e k r a š i u s 2011 – Jonas Nekrašius, „Medžiai įamžino Šiaulių istoriją“, *Šiaulių kraštas*, 2011 m. gegužės 16 d.
- N e k r a š i u s 2011 – Jonas Nekrašius, „Ošia ir Vydūno ažuolas“, *Istoriniai ir žymiausi Šiaulių medžiai. Žalasis pasaulis*, 2011 m. birželio 16 d.
- P e l e c k i s - K a k t a v i č i u s 2000 – Leonas Peleckis-Kaktavičius, „Plečiama ažuolų galerija“, *Lietuvos aidas*, 2000 m. gegužės 3 d.
- P r ė s k i e n i s 1995 – Bronius Prėskienis, *Jovaras*, Šiauliai: ŠPI.
- P r ė s k i e n i s 2003 – Bronius Prėskienis, *Šiaulių krašto literatūros panorama*, Šiauliai: Šiaurės Lietuvos leidykla.

- Puronas 2007 – Vilius Puronas, „Brangus paukštis Feniksas“, t. II, *Įdomioji Šiaulių istorija*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Rimkus 1999 – Vytenis Rimkus, *Dailininkas Antanas Krištopaitis*, Šiauliai: Saulės delta.
- Rumša 1996 – Stanislovas Rumša, „Pasodinkime tūkstančio ažuolų juostą palei Šiaulių–Rygos plentą“, *Šiaulių naujienos*, 1996 m. spalio 9 d.
- Rutkauskas 1988 – Romualdas Rutkauskas, *Ar bebylosit ažuolo lapeliai?* – Šiaulių miesto esperantininkai, Šiauliai.
- Rutkauskas 1997 – Romualdas Rutkauskas, „Jis sodino ažuolus“, *Šiaulių naujienos*, 1997 m. gegužės 30 d.
- Rutkauskas 2007 – Romualdas Rutkauskas, „Tarp šventųjų medžių“, *Filantropijos istorijos fragmentai*, Šiauliai: UAB „Ekspresyvus kontaktas“.
- Salatkienė 1988 – Birutė Salatkienė, „Pasodinkime ažuoliuką“, *Raudonoji vėliava*, 1988 m. liepos 5 d.
- Senieji Šiauliai atvirukuose 2006 – *Senieji Šiauliai atvirukuose 1902–1944*, Katalogas (sud. Almantas Šlivinskas, Petras Kaminskas, Roma Baristaitė), Šiauliai: „Aušros“ muziejus.
- Sondeckis 1993 – Jackus Sondeckis (Sonda), *Gyvenimas Lietuvai*, Šiauliai: Saulės delta.
- Stonkienė 2007 – Sigita Stonkienė, „Parkas laukia ‘Volto Disnėjaus’“, *Šiaulių kraštas*, 2007 m. balandžio 6 d.
- Šilietis 1922 – Jaroslavas Šilietis, *Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. paveikslėliuose ir trumpuose jų aprašymuose*, Kaunas.
- Tarvydas 1970 – Balys Tarvydas, *Šiaulių katalikų Šv. Petro ir Povilo bažnyčios kronika (rankraštis)*, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus (toliau – ŠAM), 276 l; Tarvydas B. Šiaulių katalikų senosios parapijos istorijos pastabos (rankraštis), Šiauliai, 1972, ŠAM, IR 6701, 89 l, I. 161.
- Tautos vado medis pasodintas 1934 – „Tautos vado medis pasodintas“, *Įdomus mūsų momentas*, 1934 m. gegužės 6 d.
- Vaitekūnas 1969 – Vincentas Vaitekūnas, „Paminkliniai medžiai [augantys Šiauliuose]“, *Raudonoji vėliava*, 1969 m. spalio 31 d.
- Vaitekūnas 1998 – Vincentas Vaitekūnas, *Rinktiniai raštai. Kraštotyros darbai*, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus.
- Vasaitytė 1986 – Auksė Vasaitytė, „Galiūnai jūs, karaliai ažuolai...“, *Nemunas*, 9.
- Vencukvienė 1998 – Audra Vencukvienė, „Universiteto kieme pasodintas ažuoliukas primins įkūrimo pradžią“, *Šiaulių naujienos*, 1998 m. balandžio 21 d.
- Venclovaitė 1980 – Angelė Venclovaitė, „Šiaulių ažuolynas?“, *Raudonoji vėliava*, 1980 m. balandžio 19 d.
- Zimkienė 2000 – Laimutė Zimkienė, „Pasodintas ažuoliukas ažuolų sodinimo Šiauliuose iniciatoriui“, *Šiaulių naujienos*, 2000 m. gegužės 2 d.
- Zdzichauskas 1960 – Vladas Zdzichauskas, „Mokyklos teritorija“, *Prisiminimai*.
- Žadeikytė 2010 – Rita Žadeikytė, „Iniciatyvos pradeda įveikti abejingumą“, *Šiaulių kraštas*, 2010 m. liepos 16 d.
- Žadeikytė 2011 – Rita Žadeikytė, „Nyksta palaimintojo popiežiaus pėdsakai“, *Šiaulių kraštas*, 2011 m. balandžio 30 d.

50.000 pušelių ant Salduvės kalno 1936 – „50.000 pušelių ant Salduvės kalno“, *Įdomus mūsų momentas*, 1936 m. gegužės 3 d.

100 galvų, 100 ažuolų 1933 – „100 galvų, 100 ažuolų“, *Įdomus mūsų momentas*, 1933 m. gegužės 14 d.

J o n a s N E K R A Š I U S
Filosofijos ir antropologijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[jonasnekrasius@gmail.com]